

At Congregation Ahavath Torah
Englewood, New Jersey

Weekly Parasha Insights

Sh'lach 5776

Harav Shmuel Goldin, Chief Rabbi
Rabbi Chaim Poupko, Associate Rabbi
Rabbi Morty Kuessous, Assistant Rabbi

Published by: Raphael Benaroya

Parasha Discussion

By: Rabbi Mordechai Gershon (Yeshivat Lev HaTorah, Ramat Beit Shemesh)

In Memory of the Ga'on and Tzaddik, Rishon LeZion HaRav Mordechai Eliyahu זצוק"ל

One of the great rabbinic personalities of our time and heroes of the Jewish people was the former chief Sephardic rabbi of Israel, HaRav Mordechai Eliyahu, of righteous memory. Born in 1929 in pre-war Jerusalem, Rav Eliyahu grew up during a time of great poverty. While still a boy, Rav Eliyahu's father passed away and he needed to help his family's financial situation by selling vegetables in the market. In spite of the tragic event of his father's passing and the dire financial situation of the family, Rav Eliyahu persevered to study Torah with a rare passion, devotion, and diligence. His childhood dedication to Torah study was noticed while he was quite young and Rav Eliyahu received the acclaim of his rabbinic teachers and classmates. In addition to the particular care and piety with which he performed mitzvot, the rav was also known for his acts of kindness and his impeccable honesty. He was known to have turned away tremendous sums of money that were offered to him as gifts since he felt that it was inappropriate for rabbinic leaders to accept monetary gifts from individuals.

In 1960 Rav Mordechai Eliyahu was the youngest rabbi to be appointed as a dayan (rabbinical judge) overseeing the Beit Din of Be'er Sheva. This position launched his rabbinic career, which eventually led him to serve as a member of the supreme Beit Din of Jerusalem and later the chief Sephardic rabbi of Israel. Even before he was offered the position of Rishon LeZion (the official title of the Sephardic chief rabbi), Rav Eliyahu was told by the generation's saintly senior kabbalist HaRav Yisrael Abuchatzera (Baba Sali), of saintly memory, that he would soon be asked to become the chief rabbi and that he should accept the position.

Known for his great love of Torah, the Jewish people, and the Land of Israel, Rav Eliyahu expended great efforts to visit Jewish communities across Israel and the diaspora in order to share his love and knowledge of Torah with them, as well as to enhance Jewish pride and share religious inspiration. Rav Eliyahu strongly defended the Jewish nation's biblical right to the Land of Israel and was one of the strongest spokesmen for a strong, proud, and unified State of Israel, which he hoped would be shaped and molded by the Divine wisdom of our holy Torah. Through his heartfelt and powerful prayers, awesome Torah wisdom, Divine inspiration, keen insight, kindness, and sensitivity, Rav Mordechai Eliyahu led the Jewish people for many decades until he took leave of the nation that he loved so much and sacrificed so much for.

As we mark the sixth yartzeit of Rav Mordechai Eliyahu let us reflect on the lessons that he taught us and the legacy that he left behind. He touched the lives of countless people, including this author, who fondly remembers meeting the rav and seeing his warm, grandfatherly welcome and his sagely countenance. May his personal example continue to inspire us and may his memory be a blessing for us. זכותו יגן עלינו – May his merit protect us.

Does the “Time” fit the Crime?

In response to the negative report that ten out of the twelve spies brought back, Hashem decreed that the generation would not merit to enter the land of Israel. Rather, they would wander the desert for a total of forty years corresponding to the forty days that the spies spent scouting out the land of Israel. By the end of those forty years the generation would have died and their children (whom they claimed would be taken captive by the inhabitants of the land) would be the ones to conquer and inherit it. [It should be noted that according to many commentaries the women did not participate in this colossal sin and it was only the men above the age of twenty who were destined to die in the desert.] It is understandable that the people performed a misdeed by losing faith in their ability to successfully conquer the land. After all, if G-d had done so much for them thus far by saving them from Egyptian slavery and providing for their needs in the desert, why would they not believe that they would make it to the promised land? Yet, the punishment seems to be a little harsh. Why did they deserve to wander the desert for forty years until they would meet their demise? Why couldn't they be proved wrong and see the land that they doubted could be conquered?

One answer to this question is that the people were punished measure for measure for their error. They not only were fearful of the inhabitants of the land, but their fear and complaints actually expressed a loss of faith in Hashem. Rav Mordechai Eliyahu, of blessed memory, points our attention to the Talmud's statement (Sotah 35a) that when the Torah quotes the spies as having claimed that the inhabitants of the land “are stronger than us,” the word for “us” (מִמֶּנּוּ) can also be understood as “stronger than Him,” which is a reference to Hashem. In other words, the people lost faith in Hashem's ability to bring them to the land. If this people who had been the recipients of so much Divine kindness still did not believe that Hashem would actually keep His promise to bring them to Israel, then they simply did not deserve to be brought there. The very children who they said would never inherit the land would in fact be the ones to enter and settle it.

A second explanation that is offered by the Lubavitcher Rebbe, of blessed memory, is that the people were not “punished,” so to speak, by G-d. Rather, they experienced the natural consequences of their actions. Hashem established nature in such a way that certain actions generate positive results while others generate negative results. The people's loss of faith in Hashem caused them to lose their Divine protection that would have enabled them to enter the land. This is evident from the fact that the next day there was a group of people who attempted to repent for their loss of faith during the previous night and expressed their determination to set forth toward the land. Moshe warned them that they no longer had Hashem's protection against their enemies and that any attempt to enter Israel would fail miserably. The group of people didn't heed Moshe's warning and when they started to march toward Israel they were in fact met by their enemies and annihilated. According to the rules of nature, the small and weak Jewish nation which was recently liberated from slavery, was unable to overcome the mighty nations that occupied Israel. The only way that they could have done so would have been with Divine intervention. Now that they lost their faith in G-d, they naturally lost the Divine intervention.

Similarly, a third answer that is offered by Rabbi Shmuel Goldin, rabbi of Congregation Ahavath Torah and author of the “Unlocking the Torah Text” series, is that by expressing their disbelief and lack of trust in G-d, as well as in themselves, the people demonstrated that they were not capable of being the nation to settle the land. They were still stuck in a slave mentality and, as such, were unable to envision themselves (even with Hashem's help) as actualizing the promise that the land would be theirs. Without the belief in themselves (and certainly without the belief in Hashem), they simply could not be the ones to enter the land and it would, therefore, only be their children who would do so.

מאורות בפרשה (רפאל בן ארוי'ה)

"וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: שְׁלַח לְךָ אַנְשִׁים וַיֵּתְרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן" (י"ג, א'-ב')

וברש"י: "למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים, לפי שלקתה על עסקי דבה שדברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר", משמע מדברי רש"י שעיקר התביעה שלא לקחו מוסר ממעשה מרים ולא נזהרו מאיסור לשון הרע הכללי שהיו מוזהרים בו עוד טרם מעשה מרים. ומה חידוש היו צריכים ללמוד ממעשה מרים דוקא שלא ידעו קודם וזהו שלא לקחו מוסר ונענשו?.

ומאירין דברי ה"מעין בית השואבה" (להרה"ג ר' שמעון שוואב זצ"ל, עמוד שכ"א): "הנה לשון הרע הוא ממצות שבין אדם לחבירו ועיקר איסורו הוא מחמת שעל ידו מזיקים ופוגעים במי שמדברים עליו. וא"כ יוצא לכאורה שבלי צער והעלבון וההיזק המגיע למי שמדברים עליו אין מקום לשמירת הלשון. ולפי סברא זו אם יספר אדם בגנות עצים ואבנים בודאי לא יתפס מחמת סיפור זה בעון רכילות או לשה"ר או הוצאת שם רע, כי אינם בעלי הרגש להצטער בעלבונם. ובסברא זו צדקו המרגלים את דתבם בעיני עצמם ונעשית להם כהיתר באמרם איזה עלבון וצער יגיע לארץ כנען עי"ז שנספר בגנותה וא"כ אין סיפורינו בגנות הארץ נכלל באיסור לשה"ר. ועי"ז הודיעונו חז"ל שהיה להם לקחת מוסר ממעשה מרים שאסור לספר בגנות חפצא דקדושה ואף כשאינו מרגיש. שהרי מיד אחר שאמר הכתוב שדברו מרים ואהרן במשה אחיהם מכריזו וואומר (בהעלתך י"ב ג'): "והאיש משה עניו מאד", ופירש"י שפל וסבלן עכ"ל. והיינו שמחמת תכונת נפשו לא עברו על איסור של סתם לשה"ר כי לא הרגיש בעלבונם כלל מחמת רוב ענותנותו. ולגבי הצער שהיה עלול להגיע אליו כמספר בגנות אבן או קורה. ואעפ"כ נענשו כי ה"אבן" הזאת היתה חפצא דקדושה ואסור לספר בגנות חפצא דקדושה. שכיון ששם שמים עליו הרי כל הפוגע בו ובכבודו כאילו פוגע בכבוד בעלן יתברך וכמטיח דברים כלפי מעלה. וזו היא התוכחה שאמר הקב"ה למרים ואהרן (שם ו'): "שמעו נא דברי אם יהיה נביאכם וגוי לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא, פה אל פה אדבר בו וגוי ותמונת ד' יביט" הרי כלם גודל מדרגת משה רבינו בנבואה "ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה" והיה לכם לבלום פיכם (ואע"פ ששפל וסבלן הוא) מחמת שהוא "עבדי".

וכן ארץ ישראל היא חפצא דקדושה ושם בעליה עליה כמו שנאמר (בהר כ"ה כ"ג): "והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי", ופירש שם הספורנו וז"ל: "כי לי הארץ" [פי' הגליל [גלילות ארץ ישראל] הוא ארץ ד', "כי גרים ותושבים אתם עמדי" באותו הגליל, שאינו בכלל "והארץ נתן לבני אדם" עכ"ל, היינו שכלפי שאר הארצות הרי ארץ ישראל בדרגת "השמים שמים לד" ושייכת לקונה שמים, ומכיון שנקרא שם בעליה עליה נתגדל חטא המרגלים על שלא לקחו מוסר ממעשה מרים, ומדוע לא יראתם לדבר בארצי - ארץ אשר אני דורש אותה מראשית שנה עד אחרית שנה.

"וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: שְׁלַח לְךָ אַנְשִׁים וַיֵּתְרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן" (י"ג, א'-ב')

וברש"י (שם) ע"פ מדרש תנחומא: "למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים, לפי שלקתה על עסקי דבה שדברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר", למרות שבשניהם יש ענין דיבה וברור שחטאו בכך מרים ואח"כ המרגלים, ע"פ המדרש נתפשו המרגלים במיוחד על שלא לקחו מוסר ממעשה מרים. וזה ללמדינו יסוד חשוב בחכמת המוסר - ככל אשר אדם רואה וככל אשר שומע יש לחשוב על קבלת לימודים. להוציא מסקנות לחשוב מחשבות ולקחים ללמדו ללכת בקו הישר ולהביא לימוד לידי מעשה בגדר ישמע חכם ויוסף לקח.

"שְׁלַח לְךָ אַנְשִׁים וַיֵּתְרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן" (י"ג ב')

ראינו לשון "לך" בפרשת "לך לך" (בראשית י"ב), שם מפרש רש"י: "לך לך להנאתך ולטובתך". וכאן מפרש רש"י: "שלח לך לדעתך וכו'", ויש לדרוש מה טובה והנאה תצמח למשה שתבא דעתו לשלחם (שכן אין פה ציווי אלא רק אם ירצה)? ואביא שתי דרכים למענה.

הא', ע"פ ה"כלי יקר" (שם): "לפי שאמרו ישראל נשלחה לפנינו אנשים ויחפרו לנו את הארץ (דברים א' כ"ב), לנו היינו להנאתינו ולטובתינו, ואמר הקדוש ברוך הוא למשה שלח לך ולא להם כי לך דוקא יהיה השליחות להנאה ולטובה אבל להם לא יהיה

לטובתם כי על ידי שליחות זה נגזרה עליהם מיתה ולמשה גרם שיהיה חי עוד ארבעים שנה, כי כבר נגזר על משה שלא יראה את העשוי למלכי שבע אומות ועל ידי חטא המרגלים נשתהו ארבעים שנה".

הב', ראיתי בספר המיוחס לרב חיים וויטאל זצ"ל שאמר שענין "לך" כלומר "עבורך" כי את הארץ אני נותן לבני ישראל ולא לך כי כבר ידוע לי שלא תכנס לארץ, אך אם יעשה לך קורת רוח שתשלח מרגלים שיתורו את הארץ ויבואו ויגידו לך שבחה ואז תשמח ותגל שתשמע בשבח הארץ שניתנת לבני ישראל אותם הוצאת ממצרים, ואז מעין יתקיים בקשתך (דברים ג' ס'): "אעברה נא ואראה וגו'" שהשיב הקב"ה: "מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבא" (שם ל"ב נ"ב) וזה שיהיו שליחיו לא לעינים ואמרו עד כמה טובה ארץ הבחירה.

"ויתרו את ארץ כנען" (י"ג ב')

מצאנו שלש לשונות בענין שליחת המרגלים. הא', ויתורו. הב', ויחפרו. הג', וירגלו. בפרשתינו ברור שהמשימה היתה לתור את הארץ. במשנה תורה, כשמעלה בפני בני ישראל את מאורעות העבר מזכיר משה את דבריהם אליו לפני שליחת המרגלים (דברים א' כ"ב): "נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ" ועוד נאמר אחר כך באותו ענין (שם, שם, כ"ד): "וירגלו אותה". יש לדרוש למה אומר הקב"ה "ויתורו את הארץ" אחרי שבני ישראל דורשים ל"יחפרו" ול"ירגלו" אותה? מה ההבדל בשלש לשונות האלו?

ויאירו דברים יקרים מה"כלי יקר" (י"ג ב'): "הקב"ה אמר ויתורו את ארץ כנען ובמרגלים כתיב (שם פסוק כ"ד) וירגלו אותה, לפי ששלוש דעות היו באותה עצה כי הקדוש ברוך הוא אמר ויתורו שיש במשמעותו לשון יתרון כי רצה הקדוש ברוך הוא להראות להם יתרון הארץ על כל הארצות, כמו שנאמר (שמות ג' ח'): "ולעהלותו מן הארץ ההיא אל ארץ טובה ורחבה", וטובה זו היא הטובה הרוחנית מצד היותה אוריא דמחכים (בבא בתרא קנ"ח ע"ב)..... אבל ישראל רוח אחרת היתה עמהם כי תמיד היו מבקשים תואנה לשוב מצרימה ועל כן אמרו ויחפרו, שיש במשמעותו לשון חרפה כי ערות הארץ רצו לראות כדי שיהיה להם מקום ללון ולומר ניתנה ראש ונשובה מצרימה, אבל מכל מקום לא ביקשו שיוציאו מלבם דבה שקרית. והמרגלים השחיתו התעיבו יותר ממה שביקשו מהם והוציאו מלבם מילין שקרים כדרך כל הולך רכיל המפליג כל דבר להגיד יותר ממה שראה, לכך נאמר וירגלו אותה כי רגל לשון רכיל כמו שפירש רש"י על פסוק לא תלך רכיל (ויקרא י"ט ט"ז).

"ויתרו את ארץ כנען" (י"ג ב')

"ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם" (ט"ו, ל"ט)

הפרשה פותחת בשליחת המרגלים לתור את הארץ ומסיימת במצות ציצית ומאמר (שם): "ולא תתורו", מה מוסר יש לראות בסמיכות חטא המרגלים ומצות ציצית?

ברש"י (שם): "ולא תתורו אחרי לבבכם - כמו (לעיל יג כה) מתור הארץ. הלב והעינים הם מרגלים לגוף ומסרסרים לו את העבירות, העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירות", כשהקב"ה מורה להם לתור את הארץ בכונה לראות את יתרונה, עליה כבר דיבר השם "ארץ זבת חלב ודבש" ו"ארץ טובה ורחבה" (שמות ג' ח'). אך המרגלים שבו ודיברו בדעתם שלהם ע"פ עצת לבם וממראה עיניהם ואמרו "הארץ אשר עברנו בה לתור אותה ארץ אוכלת יושביה היא" - שכך נראתה להם - לעיניהם ולדעתם למרות שהקב"ה אמר להם אחרת לא האמינו והלכו לצד ראייתם והרגשתם הם להוציא דבת הארץ רעה.

וכבר ראינו כדומה בסיפור אדם וחווה. האדם מוזהר ע"י הקב"ה (בראשית ב' י"ז): "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות" דברים ברורים ובהירים - אם תאכל ממנו מות תמות!!

אך הנחש מדבר אל לב האשה (שם ד'-ה'): "לא מות תמותון כי יודע אלקים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם וגו'". האשה נפלה ברשות לבה וסמכה על עיניה ודעתה בעצה רעה, שנאמר (שם ו'): "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל וגו'", כלומר לפי ראות עיניה ותאות עיניה טוב הוא למאכל, ובזה הביאו לעצמם ומין אנוש אחריהם דין מיתה.

עתה ברור יותר הקשר בין סיפור המרגלים והאזהרה במצות ציצית שהמרגלים תרו אחרי עיניהם וליבם למרות הבטחת השם (כשם שנפלה בפח הלב והעינים, חוה) והביאו כלייה על כל דור המדבר ולכן מסיימת הפרשה ב"לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" להזהיר וללמד שלא ליפול ברשות הלב וללכת שולל אחרי תאות העינים לסור מדבר ד'.

"וַיִּשְׁלַח אֶתְּכֶם מֹשֶׁה וְגו' כָּל־אֲנָשִׁים רָאשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל הַמָּה" (י"ג ג')

וברש"י: "כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות, ואותה שעה כשרים היו", וראיתי בספר 'תורת מהר"י', שיש להבין למה בחר משה רבינו לשליחות זאת דוקא צדיקים? ונראה שהיתה בכונתו להראות לישראל את הטוב הרוחני בתוך קדושת ארץ ישראל והמעלות הגבוהות שאפשר להתעלות בהם בארץ הקודש ולכן אמר להם "עלו" זה בנגב. אבל מה עשו המרגלים? נתנו עיניהם בפירות הארץ והדברים הגשמיים וכך לא זכו להתעלות ואמרו "באנו" אל הארץ ולעומתם אומר כלב "עלה נעלה" - להרגיש עלייה רוחנית מעל הדברים הגשמיים ואז "וירשנו אותה" לזכות להבין ולהשכיל מה רב טוב הצפון בה.

"וַיְמַהֲרֵץ הַשְּׂמֹנֶה הוּא אִם רָזָה הַיֵּשׁ בָּהּ עֵץ אִם אֵין" (י"ג, כ')

וברש"י (שם): "היש בה עץ אם יש בהם אדם כשר שיגן עליהם בזכותו", שדרשו חז"ל (ב"ב ט"ו): אם יש שם אדם כשר שיגן עליהם כעץ זה העושה צל ומגן על כל החוסים בצלו. ועל זה נאמר "סר צלם מעליהם", ו"צלם" עולה למספר "עץ".

אומר ע"כ ה"כלי יקר" (שם): "ועל דרך הנסתר אמר'היש בה עץ אם אין, דומה למה שאמרו ישראל 'היש ה' בקרבנו אם אין'. כי לא היו ישראל מסופקים במציאות ה' יתברך כי לא נאמר היש ה' אם אין אלא יודעים היו שיש ה' אבל היו מסופקים אם הוא בקרבם ומשיגים עליהם או אם מסרם תחת ממשלת המערכה. כך רצה משה לחקור אם הארץ היא יושבת בצל שדי וארץ אשר עיני ה' דורש אותה תמיד או אם היא תחת המערכה כשאר ארצות, ורמז במילת עץ לצל שדי. ושם של ארבע רמזו במלת עץ, כיצד, י"ה, י" פעמים ה', ה' פעמים י' הרי מאה, ו"ה, ו' פעמים ה', ה' פעמים ו' הרי ששים, סך הכל מאה וששים כמספר עץ וכמספר צלם. וזה שאמר סר צלם מעליהם ועזבם למקרים וה' אתנו שומרינו וצילנו, ומדקאמר מעליהם שמע מינה שצילו על הארץ היא זולת שמעליהם סר מרעת יושבי בה, אבל הארץ מצד עצמה ארץ אשר עיני ה' דורש אותה", וזה פירוש יקר.

"וַיְמַהֲרֵץ הַשְּׂמֹנֶה הוּא אִם רָזָה הַיֵּשׁ בָּהּ עֵץ אִם אֵין" (י"ג, כ')

ובהמשך זה הפסוק "ולקחתם מפרי הארץ". מה ענין המשך הפסוק לעדות היש בה עץ אם אין? שאם יש בה עץ לא תספיק עדותם שצריכים אף להביא פירותיו? ועוד, למה מדברת הגמרא (ב"ב ט"ו) באיש כשר דוקא, שכשר - ענין המסור ללב? הרי יש רבים הנראים כשרים אך לא בהכרח תוכם כברים.

ראיתי ב"דברי יואל" (להאדמו"ר מסטמר הרה"ג ר' יואל טייטלבוים זצ"ל) שנותן להם הכתוב סימן מובהק לראות טיבו של האדם ע"פ התנהגות "פירותיו", דהיינו ילדיו. אם הם הולכים בדרך הישר אות היא לכשרותו. וזהו שאמר הכתוב "היש בה עץ אם אין" - שיראו אם יש בה צדיק שיגן עליה בזכותו, וכיצד תדעו זאת? - "ולקחתם מפרי הארץ", צאו וראו את הנהגת בניו ותלמידיו ותדעו אם כשר הוא.

סיפורי צדיקים

על מה גער הנצי"ב מוולוז'ין במשולח מארץ ישראל

מעשה במשולח מארץ ישראל שנזדמן לעיר וולוז'ין, מקום מושבו של רבי נפתלי צבי יהודה ברלין הנצי"ב מוולוז'ין. הגאון קיבל את המשולח בסבר פנים יפות. ערך לפניו שולחן מלא כל טוב ועמד שעה ארוכה לשמשו במאכל ובמשתה. ובלא הרף מלמלו שפתיו בהתרגשות כנה: "אורח יקר, אורח מארצנו הקדושה".

בתום הסעודה שאל הנצי"ב את המשולח האורח על הנעשה בארץ הקודש בגשמיות וברוחניות. נאנח האיש אנחה כבדה, והחל מספר בגנותם של תושבי הארץ ועל הירידה הרוחנית של דור הבנים לעומת דור האבות. קם הנצי"ב ממקומו וקרא בנימת זעם כלפי אורח: "עצור נא בדבריך כי אין ברצוני לשמוע דיבת הארץ רעה".

יאמין לי רבנו - השיב המשולח בנימה של הצטדקות - שאני מספר כאן דברים כהווייתם על המתרחש כיום בארץ הקודש. ואין סטייה כלשהי מן האמת בכל פרט שהשמעתי זה עתה.

אם כך הדבר - הרעים הנצי"ב בקולו - הנך נוהג כאן כדרך שנהגו המרגלים של בני ישראל במדבר. אף הם סיפרו לעם את האמת, כפי שראו בעיניהם במשך ארבעים הימים שתרו את הארץ. שאילולא כן לא קראה להם התורה "מרגלים" אלא "שקרנים", ואף על פי כן נענשו על דבריהם בכל חומר הדין ככתוב: "וימותו האנשים מוציאי דיבת הארץ רעה במגפה לפני ה' (י"ד ל"ז). וחכמינו ז"ל אמרו (סוטה ל"ה ע"א) שנשתרבה לשונם ונפלה על טבורם, והיו תולעים יוצאות מלשונם ונכנסות בטבורם, ומטבורם ונכנסות בלשונם. עלינו ללמוד אפוא מוסר השכל מפרשת המרגלים, ולרחוש אהבה בלא מצרים לארץ אבותינו, כאם האוהבת את בניה בלא גבול ובלא תנאי, ולעולם לא תדבר בגנותם באזני זרים. (מהספר פרפראות לתורה)

תשובה נמרצת לעוכר ישראל

אחד המתבוללים הנודעים ברוסיה מן המתנגדים המושבעים של תנועת "חובבי ציון" נפגש פעם עם רבי נפתלי צבי יהודה ברלין, ראש ישיבת וולוז'ין, הנצי"ב מוולוז'ין, שרחש חיבה יתרה לניצינים הראשונים של תנועת התחייה הלאומית בקהילות ישראל, והטיף בכל הזדמנות ליישוב ארץ הקודש.

פתח המתבולל בדברי קטרוג על הפעילים בתנועת "חובבי ציון" ובין השאר, הדגיש שאין כל סיכוי לכך שארץ ישראל תהיה פעם מדינת היהודים. וביסס את דבריו על מספרים וחישובים סטטיסטיים ועל עובדות מדעיות כביכול.

קטע הנצי"ב מוולוז'ין את דברי הבלע של אותו מתבולל ואמר: "בפרשת שלח מספרת לנו התורה על שנים עשר אנשים ששלח משה לתור את הארץ וכוון שעשרה מן השליחים האלה הוציאו דיבת הארץ באזני שאר בני העם נענשו על כך מיד במיתה משונה (י"ד ל"ז) ונמנעה בגללם הכניסה לארץ המובטחת מכל בני הדור של יוצאי מצרים.

והנה, לכאורה, אפשר להקשות בעניין זה: הרי השליחים האלה ששלח משה לתור את הארץ סיפרו אמת על מה שראו עיניהם בארץ הקודש ותמכו דבריהם בעובדות בדוקות ובמספרים ממשיים. ובבל זאת טבעו בהם הקדמונים חותם גנאי של מרגלים, שונאי ישראל. וכל כך למה? כי ליחס שבין עם ישראל לארץ ישראל יש קגה מידה מיוחדת, שאינו נמדד במעשי-אנוש רגילים, כפי שקיים לגבי שאר ארצות-תבל. בעניין זה עלינו לזכור, שקיימת הבטחה אלוקית ברורה, שארץ הבחירה עתידה לשוב לעם ישראל. ואמת זו חזקה ומשכנעת יותר מכל העובדות וההוכחות, כביכול, שאתה וגדולים ממך מביאים נגדה. (מהספר פרפראות לתורה)

הפטר פרשת שלח (יהושע פרק ב')

ההפטרה, מעין הפרשה, מדברת בענין מרגלים ששלח יהושע לרגל את ארץ ישראל אחר ארבעים שנה במדבר למצוא כיצד לכבוש אותה. המרגלים והולכים ליריחו העיר שעל הגבול ומוצאים מחבוא בבית רחב שעוזרת להם להמלט ממלך יריחו. תחת עזרתה מבקשת רחב שלא יבוא נזק לה ולמשפחתה עם כיבוש העיר. המרגלים חוזרים אל יהושע עם דבריהם.

אחרי שראינו את המשותף בענין הפרשה וההפטרה מענין לראות את ההבדלים הגדולים בין שליחת משה מרגלים לאלו של יהושע ותוצאותיהם. באחד במשה מביא רעה גדולה ובשני ביהושע מביא ישועה וניצחון. למה?

לתועלת הענין נביא דברים נפלאים ב"שערי אורה" (להרה"ג ר' מאיר צבי ברגמן שליט"א ראש ישיבת רשב"י בבני ברק - ספר ראשון עמוד רכ"ז) וזו לשונו: "והנה בפרשת שלח בפרשת המרגלים (במדבר י"ג ב') פירש"י מגמ' דסוטה "לדעתך אני איני מצוה לך אם תרצה שלח, לפי שבאו ישראל ואמרו (דברים א') נשלחה אנשים לפנינו כמה שנאמר שם "ותקרבו אלי כולכם וגו'" ומשה נמלך בשכינה, אמר אני אמרתי להם שהיא טובה, שנאמר (שמות ג') "אעלה אתכם מעני מצרים וגו'" חיייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדברי המרגלים למען לא יירשוה" עכ"ל. וצ"ע, מהו העבירה בשילוח המרגלים, והרי גם יהושע שלח מרגלים, והרי בני ישראל בבקשם לשלוח מרגלים, מבואר בדברים (א' כ"ב): "ותקרבו אלי כולכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ וישיבו אותנו דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבא אליהן", והרי דברים אלו הם דברים שבאמת צריכים לשלוח על זה מרגלים, וכל מה שמשה אמר להם בפרשת שלח (י"ג י"ח-י"ט-כ'): "ומה הארץ וגו' הטובה היא אם רעה", זה לא כתוב שבני"א אמרו זה, וזה אמר רק משה, וא"כ מה היי' החסרון בבקשת שילוח המרגלים, שמתחילת הדברים כבר אמר הקב"ה "חיייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדברי המרגלים למען לא יירשוה".

ואמנם נראה דעצם הדבר הגישה למשה היי ב"ותקרבו אלי כולכם נשלחה וגו'", זה לא היי צריך להיות סדר הדברים, משה רבינו הוא היי המצביא, הוא היי המלך והלוחם, הוא יכול לעשות ולשלוח מרגלים. ואמנם מה הוא השייכות של כל הכלל לזה. כולכם נותנין עצות למשה רבינו זה היי תחילת החטא והכשלון. ועוד יתירה מזה יעויין ברש"י בפרשת דברים (א' כ"ב): "ותקרבו אלי כולכם" בערבוביא. ולהלן [במתן תורה] "ותקרבו אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם ותאמרו הן הראנו וגו'" אם אותה קריבה היתה הוגנת, ילדים מכבדים את הזקנים ושלוחים לפניהם וזקנים מכבדים את הראשים ללכת לפניהם, אבל כאן ותקרבו אלי כולכם בערבוביא, ילדים דוחפים את הזקנים ושלוחים לפניהם וזקנים מכבדים את הראשים ללכת לפניהם, אבל כאן ותקרבו אלי כולכם הסדר, משא"כ כאן כל הקריבה של כל ישראל כולם ביחד לאמר למשה לשלוח מרגלים היי נגד הסדר, וכי כל ישראל היו צריכים להתערב בנוגע לשילוח מרגלים, וממילא היי הכל שלא לפי הסדר, קטנים דוחפים את הגדולים וגדולים דוחפים את הראשים, וגם המרגלים עצמם בחזרם משליחותם נאמר (במדבר י"ג כ"ו): "וילכו ויבואו אל משה ואל אהרן ואל כל עדת בני ישראל וגו' וישבו אותם דבר למשה ולאחרון", עיין רש"י, "ואת כל העדה". והוא תמוה, אע"פ שכל העדה התערבה ודברו עם משה בנוגע לשליחת המרגלים אבל למעשה מי שלח אותם, משה שלח אותם, וכי מרגלים שחוזרים מספרים לכל העדה או רק למלך ולשריו? בא וראה אצל מרגלי יהושע וישלח יהושע בן נון מן השטים וגו' ושם בחזרתם (יהושע ב' כ"ג): "וישובו שני האנשים וגו' ויבואו אל יהושע בן נון ויספרו לו וגו' ויאמרו אל יהושע וגו'", זהו הסדר האמיתי. וזה כולל הכל, וכשמאבדים את הסדר הרי זה דרך גלות ולא דרך הגאולה, ואין גאולת ישראל וכיבוש ארץ ישראל, יכול לבוא על ידי זה, בינה זאת" עכ"ל.

נמצינו למדים שמרגלי יהושע התחלת משימתם באה מצורך של המנהיג למצוא את חולשת האויב. שלח רק שנים בחשאי ומטרתם ברורה. יצאו בכונה נכונה ושבו אל שולחם בלבד ודברים בפייהם. לעומתם, שלוחי משה באו עקב דרישת הציבור שבאו באי סדר וערבוביה והמון רב, ומשה תחת משא ההמון שולח שנים עשר נבחרים, כונתם לא כונה ראויה, אינם דבקים במטרת שילוחם וחוזרים לדווח קבל עם ועדה ומטעים את העם כולו בדבריהם והתוצאה העגומה לא מאחרת לבא שאינם יורשים אותו דור את הארץ.

DEDICATIONS

לרפואה שלמה

לראשון לציון הרה"ג אליהו בן טובה
(בקשי דורות) שליט"א

For dedications please email asaftamir@verizon.net one week in advance

בענין לשון הרע אפילו בחפצא דקדושא

"וידבר ה' אל משה לאמר: שלח לך אנשים ויתרו את ארץ פנען" (י"ג, א'-ב')

"ויציאו דבת הארץ אשר תרו אותה וגו' " (י"ג, ל"ב)

איתא במדרש (במדבר רבה ט"ז ה'): "זהו שאמר הכתוב (משלי כ"ו ו'): "מקצה רגלים חמס שמה שולח דברים ביד כסיל" (כלומר מי ששולח דברים ביד כסיל מביא לידי קציאת דרכיו ובסוף שומע זעקות חמס כלפיו - וכן המרגלים הנקראים כאן כסילים שהוציאו דיבת הארץ נקצצו רגליהם ולא נכנסו לארץ ומתו במדבר ואף שולחם, משה ואהרן ספגו זעקות חמס, ר.ב.)

וכי כסילים היו המרגלים?

והלא כבר נאמר 'שלח לך אנשים' ובכל מקום שנאמר אנשים בני אדם צדיקים הם שכן הוא אומר (שמות יז): "ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים", וכן הוא אומר (שמואל א, יז): "והאיש בימי שאול זקן בא באנשים", וכן (שמואל א א): "ונתת לאמתך זרע אנשים", לאלו את קורא כסילים? אלו לא נקראו כסילים אלא על שהוציאו דבה על הארץ שנא' (משלי י, יח): "ומוציא דבה הוא כסיל". אעפ"כ בני אדם גדולים היו, ועשו עצמן כסילים. עליהם אמר משה (דברים לב): "כי דור תהפוכות המה בניס לא אמן בס" שנבחרו מכל ישראל מפי הקדוש ברוך הוא ומפי משה שכן כתיב (שם א): "וייטב בעיני הדבר ואקח מכם י"ב אנשים", מכאן שהיו צדיקים בפני ישראל ובפני משה ואף משה לא רצה לשלחם מדעת עצמו עד שנמלך בהקב"ה על כל אחד ואחד, פלוני משבט פלוני ואמר לו ראויים הם. ומניין שאמר הקדוש ברוך הוא שהיו ראויים שנאמר (במדבר יג): "וישלח אותם משה ממדבר פארן על פי ה'" ואחר כך לסוף ארבעים יום נהפכו ועשו כל הצרה וגרמו לאותו דור שילקה באותה המכה שנאמר 'כי דור תהפוכות המה' שנתבררו צדיקים ונתהפכו לכך נאמר שלח לך אנשים אלה שמות האנשים". כלומר, אפילו הם שהיו צדיקים בתחלה נהפכו לכסילים רק בגלל הוצאת דיבה על הארץ.

וממשיך המדרש (שם ו'): "דבר אחר, שלח לך אנשים ויתורו (במדבר יב, א): "ותדבר מרים ואהרן במשה" ואחר כך: "שלח לך" זה שאמר הכתוב (ישעיה מד): "לא ידעו ולא יבינו כי טח מראות עיניהם". מה ראה לומר אחר מעשה מרים שלח לך אנשים? אלא שהיה צפוי לפני הקדוש ברוך הוא שיאמרו לשון הרע על הארץ. אמר הקדוש ברוך הוא שלא יהיו אומרים לא היינו יודעין עונש לשון הרע, לפיכך סמך הקדוש ברוך הוא הענין זה לזה לפי שדברה מרים באחיה ולקתה בצרעת כדי שידעו הכל עונשו של לשון הרע שאם בקשו לומר לשון הרע יהיו מסתכלין מה נעשה למרים. אף על פי כן לא רצו ללמוד לכך נאמר לא ידעו ולא יבינו כי טח מראות עיניהם".

אומר המדרש כאילו נסתמו עיניהם מראות ונסתמו לבותם מלהבין באותה צורה שנסתם נקב ע"י טיח שמושם עליו ולא הבינו ולא ראו את שורש מעשיהם ואת משמעות דבריהם.

וברש"י: "למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים, לפי שלקתה על עסקי דבה שדברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר", משמע מדברי רש"י שעיקר התביעה שלא לקחו מוסר ממעשה מרים ולא נזהרו מאיסור לשון הרע הכללי שהיו מזהרין בו עוד טרם מעשה מרים. ומה חידוש הרע יהיו צריכים ללמוד ממעשה מרים דוקא שלא ידעו קודם וזהו שלא לקחו מוסר ונענשו?.

ומאירין דברי ה"מעין בית השואבה" (להרה"ג ר' שמעון שוואב זצ"ל, עמוד שכ"א): "הנה לשון הרע הוא ממצות שבין אדם לחבירו ועיקר איסורו הוא מחמת שעל ידו מזיקים ופוגעים במי שמדברים עליו. וא"כ יוצא לכאורה שבלי צער והעלבון וההיזק המגיע למי שמדברים עליו אין מקום לשמירת הלשון. ולפי סברא זו אם יספר אדם בגנות עצים ואבנים בודאי לא יתפס מחמת סיפור זה בעון רכילות או לשה"ר או הוצאת שם רע, כי אינם בעלי הרגש להצטער בעלבונם. ובסברא זו צדקו המרגלים את דתבם בעיני עצמם ונעשית להם כהיתר באמרם איזה עלבון וצער יגיע לארץ כנען עי"ז שנספר בגנותה וא"כ אין סיפורינו בגנות הארץ נכלל באיסור לשה"ר. ועי"ז הודיעונו חז"ל שהיה להם לקחת מוסר ממעשה מרים שאסור לספר בגנות חפצא דקדושה ואף כשאינו מרגיש. שהרי

מיד אחר שאמר הכתוב שדברו מרים ואהרן במשה אחיהם מכריזו הכתוב ואומר (בהעלתך י"ב ג'): "והאיש משה עניו מאד", ופירש"י שפל וסבלן עכ"ל. והיינו שמחמת תכונת נפשו לא עברו על איסור של סתם לשה"ר כי לא הרגיש בעלבוננו כלל מחמת רוב ענותנותו. ולגבי הצער שהיה עלול להגיע אליו כמספר בגנות אבן או קורה. ואעפ"כ נענשו כי ה"אבן" הזאת היתה חפצא דקדושה ואסור לספר בגנות חפצא דקדושה. שכיון ששם שמים עליו הרי כל הפוגע בו ובכבודו כאילו פוגע בכבוד בעלו יתברך וכמטיח דברים כלפי מעלה. וזו היא התוכחה שאמר הקב"ה למרים ואהרן (שם ו'): "שמעו נא דברי אם יהיה נביאכם וגוי לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא, פה אל פה אדבר בו וגוי ותמונת ד' יביט" הרי כלם גודל מדרגת משה רבינו בנבואה "ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה" והיה לכם לבלום פיכם (ואע"פ ששפל וסבלן הוא) מחמת שהוא "עבדי".

וכן ארץ ישראל היא חפצא דקדושה ושם בעליה עליה כמו שנאמר (בהר כ"ה כ"ג): "והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי", ופירש שם הספורנו וז"ל: "כי לי הארץ" [פי' הגליל [גלילות ארץ ישראל] הוא ארץ ד', "כי גרים ותושבים אתם עמדי" באותו הגליל, שאינו בכלל "והארץ נתן לבני אדם" עכ"ל, היינו שכלפי שאר הארצות הרי ארץ ישראל בדרגת "השמים שמים לד'" ושייכת לקונה שמים, ומכיון שנקרא שם בעליה עליה נתגדל חטא המרגלים על שלא לקחו מוסר ממעשה מרים, ומדוע לא יראתם לדבר בארצי - ארץ אשר אני דורש אותה מראשית שנה עד אחרית שנה.

בענין הנגיעה האישית

"וַיִּשְׁלַח אֶתְּם מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר פָּאָרֹן עַל פִּי ה' פְּלִים אַנְשִׁים רָאשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה" (י"ג ג')

"אֶרֶץ אֲכָלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הוּא וְכָל הָעָם אֲשֶׁר רָאִינוּ בְּתוֹכָהּ אַנְשֵׁי מַדּוֹת: וְשָׁם רָאִינוּ אֶת הַנְּפִילִים בְּנֵי עֲנָק מִן הַנְּפִילִים וְנָהִי בְּעֵינֵינוּ כַּחַגְבִּים וְכֹן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם" (י"ג, ל"ב-ל"ג)

"וַתִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּבְכוּ הָעָם בְּלִילָה הַהוּא" (י"ד א')

חטא המרגלים - מאיגרא רמה לבירא עמיקתא

משה רבינו שלח מרגלים "על פי ד"י" (י"ג ב') אחרי שהתרה אותו ד' להחליט לדעתו אם רוצה לשלחם. המקרא מכנה את המרגלים (שם ג'): "כולם אנשים" ומפרש רש"י: "לשון חשיבות ואותה שעה כשרים היו", ועליהם גם נאמר (שם): "ראשי בני ישראל המה" ועוד "כל נשיא בהם" דהיינו, היו אלה השליחים מבחירי העם, משכמם ולמעלה.

לא סתם בחירים, אלא "נשיאים". אלה אנשים שחזו בעיניהם את קריעת ים סוף ואמרו שירת הים. אלה אנשים שעמדו במעמד הר סיני. עליהם ועל אותו הדור אמרו חז"ל (מכילתא): "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי" ועמדו ליד הר סיני והיו "רואים את הקולות". ועליהם אומר רש"י (שמות י"ט ט'): שאמרו: "רצוננו לראות את מלכינו" שרצו לשמוע מהקב"ה ישירות והוא יתברך אמר למשה (שם י"ט ב'): "והגבלת את העם" כיון שרצו לעלות ההרה.

ואלה האנשים קיבלו הוראת משה לברר כאמור (י"ג י"ח): "וראיתם את הארץ מה היא ואת העם היושב לעיה החזק הוא אם רפה המעט הוא אם רב ... הטובה היא אם רעה ומה הערים ... הבמחנים אם במבצרים ... השמינה היא אם רזה וגו'". נראה שחזרו וביצעו שליחותם בכך שמסרו לשולחם התרשמותם מן הארץ ואת מחשבתם לסיכויי הצלחה בכיבוש הארץ.

אף על פי כן מעידה התורה שעשו עוולה גדולה על שהוציאו דבת הארץ רעה ובכך נענשו שנאמר (י"ד ל"ז): "וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה" ועמם כל דור יוצאי מצרים שנידון למות במדבר בו נענשו ללכת ארבעים שנה. כלומר גם אלה ששמעו את עדות המרגלים והאמינו להם ובאו בבכי ובטרוניא כלפי משה ואהרן ובכך הביעו חוסר אמונה בדבר ד' (שהבטיחם "ארץ זבת חלב ודבש" ו"ארץ טובה ורחבה"), נמצא בהם עוול.

ועוד, נמצאנו למדים שחטאים של המרגלים לא היה רק הוצאת הדיבה על הארץ אך גם שבדבריהם הסיטו את העם כולו מאמונה ע"י שנשאו דבריהם "אל כל עדת בני ישראל" ולא בלחש למשה ואהרן בלבד וזה כדי להניא את העם מללכת אחר יעודו כדבר השם.

ועוד, סידרו דבריהם כן שישמע במ אמת ובכך יצאו כאילו מעידים בדרך אמת על דבר שקר שבא בהמשך. שאמרו (י"ג כ"ז): "וַיִּסְפְּרוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ בְּאָזְנוֹ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ וְגַם זִבַת חֶלֶב וְדָבַשׁ הוּא וְזֶה פְרִיָּהּ: אֶפְסֵי כִי עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ וְהָעָרִים בְּצִרּוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם יְלָדֵי הָעֵינֶק רְאִינוּ שָׁם". רש"י מביא את דברי הגמרא (סוטה ל"ג) ואומר (שם): "כל דבר שקר שאין אומרים בו קצת אמת אין מתקיים בסופה".

ומרחיב על כך ה"כלי יקר" (שם): "וגם זבת חלב ודבש הוא. אמרו אל משה כל הדברים הטובים אשר דיברת בשם ה' לא נפל מכולם דבר ארצה וכאשר שמענו כן ראינו. וזה שאמרו באנו אל הארץ אשר שלחתנו, כי אילו היה בה שינוי באיזה דבר היה נראה כאילו לא זו הארץ אשר שלחתנו לשם מאחר שחסרו בה התוארים ההם, ונוסף על דבריך הוא שגם זבת חלב ודבש היא. אך בדבר אחד לא מצאנו כדבריך... שבמקום עם עז היושבים בערי הפרזות, על זה אמרו אפס כי עז העם היושב בארץ והערים בצורות גדולות מאד, כי לשון אפס משמש כמו אך ורק".

ועוד, ע"פ המדרש (במדבר ט"ז י"א) נתפסו שהקפיד הקב"ה על דיוק דיבורם שנראו כחגבים ע"י תושבי הארץ. אומר המדרש (שם): "אמרו ונהי בעינינו כחגבים אמר הקדוש ברוך הוא ויתרתי עליהם אלא וכן היינו בעיניהם יודעים הייתם מה עשיתי אתכם לעיניהם מי יאמר שלא הייתם בעיניהם כמלאכים מה גרמתם לעצמכם במספר הימים אשר תרתם את הארץ לא דיים כך אלא שלא נכנסו לארץ". כלומר הקב"ה נמנע מלהקפיד על שראו עצמם כחגבים (למרות שהיו צריכים לסמוך על הבטחת ד' בנצחון של תושבי הארץ) שהרי לא אמרו דבר שקר שאם כך באמת ראו עצמם. אך על איד שנראו ע"י אחרים דהיינו "וכן היינו בעיניהם" את זה לא יכלו לדעת ואומר המדרש (ובמס' סוטה ל"ה) הרי שקר הדבר ועל זה נענשו קשות.

בכיה לדורות

דברי המרגלים הביאו את העם לבכי גדול שנאמר (י"ד א'): "ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו וגו'", ויתר על כן בהבעת חוסר אמונה בו יתברך ובהבטחת ירושת הארץ, שאומרים יהושע בן נון וכלב בן יפונה להם (י"ד ט'): "אך בד' אל תמרודו".

תוצאות הבכי של העם באותו הלילה שמאות שנים אחריו חרב בית המקדש (בתשעה באב) והפך לליל בכייה לדורות וקלקול רב לעם ישראל עד ימינו אנו. אמרו רבותינו (תענית כ"ט): "הם בכו בכיה של חנם ואני אקבע לכם בכיה לדורות". וכן נאמר בתהלים (ק"ו כ"ד-כ"ז): "וַיִּמְאַסוּ בְּאֶרֶץ חֲמֹדָה לֹא הֶאֱמִינוּ לְדַבְּרוֹ: וַיִּרְגְּנוּ בְּאֶהְלִיָּהֶם לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל ה': וַיִּשָּׂא יְדוֹ לְהַפִּיל אוֹתָם בְּמִדְבָּר: וְלְהַפִּיל זֶרְעָם בְּגוֹיִם וּלְזָרוֹתָם בְּאֶרְצוֹת".

ועוד, בקינת ירמיהו על ישראל, מגילת "איכה" בה אמרוים פסוקים ע"פ סדר א"ב, הוחלף סדר האות פ' והאות ע' - הפ' קודמת להאות ע', ולמה? ואומר המדרש (התימני הגדול): "מפני שהמרגלים אמרו בפיהם מה שלא ראו בעיניהם" (שאמרו "וכך היינו בעיניהם" מנא ידעי ראה לעיל) לפיכך יוצא ששיקרו בפועל ובעזות מצח וגרמו לעדה לבכות מרות עד שאמרו (י"ד ד'): "נתנה ראש ונשובה מצרימה" ואותו לילה היה אז ליל תשעה באב. וזה הבכי ללא סיבת אמת נקבע "בכיה לדורות". נורא ממש.

הרי לנו דברים ברורים שאלו הנשיאים שהיו ברמת מעלתם כשנבחרו לתור את הארץ הביאו בדבריהם אסון על דור המדבר ועל עשרות דורות אחריהם. יש עתה לתמוה, לחקור ולדרוש כיצד יתכן הדבר שירדו מרום מעלתם לשפל המדרגה? מה הביא אנשים גדולים כאלה לשקר, הסתה ועון שהביאו על כל העם גזרות כה קשות?

"עם תועי לבב הם" - להזהר מנטיית הלב

נאמר בתהלים (צ"ה י"א): "אַרְבָּעִים שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר וְאָמַר עַם תִּעֵי לִבָּב הֵם וְהֵם לֹא יָדְעוּ דָרְכַי: אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי בְּאֶפֶי אִם יִבְאוּ אֶל מְנוּחָתִי", בשם "תועי לבב" מגדיר דוד המלך ע"ה את דור המדבר, ובעיקר חטא המרגלים עליו נאמר "אשר נשבעתי באפי".

אומר על כך דברים נפלאים ה"בנין אב" (להרה"ג הראשון לציון הרב בקשי דורון שליט"א, ח"ב עמוד קל"ו): " ויש להתבונן בדברים. הלב משכן רצונו של האדם ויסודו ברצון טוב ובדביקות בבוראו, אבל יש בו נטיות אנושיות שליליות כגון קנאה, תאוה וכבוד. ועל כך אמרו חז"ל (קהלת רבה פ"ה): צדיקים לבם ברשותם ורשעים הם ברשות לבם שנמשכים אחר נטיות הגוף. המדרש מזהיר: ולא תתורו - אל יהי לבך אלילך, שלא לנטות אחר תאוות הלב.

דור המדבר הוגדרו כתועי לבב לא רק בחטא המרגלים. נטיות הלב שיש בהם את הסכנה הם הקנאה, התאוה והכבוד שמוציאים את האדם מן העולם. דור המדבר נכשלו גם בחטא קרח ועדתו שמקורו בקנאה. ועוד, התאוה תאוה במדבר שנאמר (במדבר י"א): "ויהי העם כמתאוננים" ובכך הלכו ע"פ תאוותם.

יסוד חטא המרגלים היה בנטית הלב והליכה אחר הכבוד שרצו בו הנשיאים ... תחילתו של החטא בפניה קלה אחר רצון הלב וסופן במרידה וכפירה ואבדון רוחני. נגד נטיה קלה זו מזהיר הכתוב (דברים י"א): "השמרו לכם פן יפנה לבבכם וסרתם ועבדתם אלוקים אחרים" שפיתוי אפילו קטן של הלב גורר אחריו ירידה עד כדי 'וסרתם ועבדתם אלוקים אחרים' ומאיך הדרישה היא 'אם שמוע תשמעו אל מצוותי ועשיתם אותם' להחזיק בחבל לאהבה את ה' אלקיכם ולעבדו בכל לבבכם ע"י קיום המצוות שמביאות לאהבה ולדביקות בקב"ה. עכ"ל.

וזוהו שנטית הלב הביאתם לראות דברים בדרך לא נכונה לראות את הארץ מנטיית לבם ולא מדרך הבטחון והאמונה בהבטחה שנתן הקב"ה לעמו.

אך עדיין קשה, מה היו המניעים לנטיית לבם? מדוע לא עמדו בנטיות הלב? מה היה חסרונם שהגיעו עד כדי כפירה בד' ובהבטחתו? ואחת היא התשובה - שלא עמדו בכח הנגיעה האישית.

נגיעה אישית לכבוד - רבת כח

המסילת ישרים (פ"א) מביא מהזוהר הקדוש את הטעם למעשי המרגלים מוציאי הדיבה ונורא מאד הדבר. הנשיאים חששו שעם כניסתם לארץ לא ימשיכו להחזיק במעמד נשיאים. שכן הם היו ראויים להיות ראשי עדות במדבר אך בא"י בה "אורא דא"י מחכים" ו"עיני ד' אלקיך בה" ומעלת הקדושה בה יתירה, לא חשבו שיהיו ראויים להיות נשיאים. וזאת היתה הנגיעה האישית שהיתה להם שלא להכנס לא"י. בתוקף מעמדם הצליחו לסחוף את העם כולו ובכך גרמו שלא רק הם לא יכנסו אלא גם כלל ישראל. הכל רק שלא ירדו מהנשיאות.

האפשר להאמין עד היכן יכולה להגיע נגיעה? אין לחשוב שהיו מזידים ונתנו דבריהם בפרטי פרטים, אלא נטיית לבם ונגיעתם האישית הביאה אותם למצב של שטחיות שמצד אחד הביאו דברי אמת (ארץ זבת חלב ודבש) אך רק כדי לחזק צד אחר ושלילי (אפס כי עז העם) שכביכול גובר על כל הטוב.

מכח הנגיעה שהיתה בהם שכאשר שמעו את משימתם לתור את א"י הסיקו ששליחותם היא לברר אם לכבוש את הארץ או לא. כלומר, הם ראו פה שני צדדים - האחד יש להכנס והשני שלא להכנס, וראו בכך היתר לבא בתשובה שהארץ לא טובה ואי אפשר לנצח את יושביה. מכח הנגיעה גם עזבו את הידיעה שהיתה בידם על ציווי ד' והבטחת ארץ ישראל. רצונם להשאר נשיאים שיחד דעתם כאמור (שמות כ"ג ח'): "כי השוחד יעור פקחים" ואז לא ראו מה שעניינם אכן ראות אלא היכן שהטה אותם לבם לראות.

לתועלת העניין נביא דבריו של ה"מחשבות מוסר" (להרשכבה"ג הרה"ג ר' אלעזר מנחם מן שך זצ"ל, עמוד תס"ז): "הרצון לכבוד ולהשאר נשיא משפיע לעשות מעשה הגורם לששים רבוא אנשים לסבול במדבר! איפה המצפון והישרות והאמת של האדם? הרי זו עבירה מאוסה! מה יקרה אם לא תמשיכו להיות נשיאים? וכי נולתם נשיאים? אלא ע"י הנגיעה האדם הוא כעוור ואין אל מי לדבר, כשם שאי אפשר להראות ולהסביר לעוור את מעלת השמש, כיון שאינו רואה כלום, כך מכח הנגיעה לא רואים את סבל ההליכה במדבר ואת מעלת א"י ואת כלל ישראל. אדם קרוב אצל עצמו והם ראו רק את הנשיאות שלהם, וזה הוביל להם את כל החשבונות, לחשוב מדוע לא להמשיך להנהיג את כלל ישראל, מבלי לראות את הסבל שיגרם ע"י זה".

מעתה לא נפלאת היא ולא רחוקה להבין כיצד החשש באדם שמא יפגע כבודם באופן כל שהוא והיראה פן יפול מעמדו המכובד כמלא הנימה שלא יותר שר ונשיא מביאו לאבד עשתונותיו ולעשות מעשי דריסה ורמיסה סביבותיו ולהביא תהום ואבדון גם למקורביו.